บทที่ 1

บทนำ

ยีสต์ขนมปัง (Baker's yeast) มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Saccharomyces cerevisiae ซึ่งมีการเจริญโดยใช้อากาศได้ดี ให้น้ำหนักเซลล์แห้งสูงในอาหารที่เป็นกากน้ำตาล มีความคงตัวระหว่างการเก็บรักษา และมีคุณสมบัติทำให้เกิดโด(dough)ได้ดี (Peppler,1967) ยีสต์ขนมปังดำรงชีพอยู่ในสภาพเซลล์เดียวเป็นส่วนใหญ่ มีรูปร่างกลมขนาด 5 - 10 ไมครอน และขยายพันธุ์โดยการแตกหน่อ (budding) หรือโดยการแบ่งตัวออกเป็นสองเซลล์โดยการ fission คล้ายแบคทีเรีย (Trivedi, Jacobson, and Tesch,1986)

1.1 บทบาทของยีสต์ต่อการทำขนมปัง

1.1.1. ทำให้แป้งขนมปังมีปริมาตรเพิ่มขึ้น จากการเกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ระหว่างการหมักคาร์โบไฮเดรตที่มีอยู่ในแป้งขนมปัง ซึ่งเป็นส่วนที่ยีสต์สามารถใช้ได้ พร้อมทั้งทำให้ได้ขนมปังที่มีคุณสมบัติเฉพาะ คือ มีลักษณะฟู มีรูอากาศ มีความยืดหยุ่น และอ่อนนุ่ม

1.1.2. ให้กลิ่นรสเฉพาะของขนมปัง

1.1.3. เพิ่มคุณค่าทางอาหารของขนมปังแต่ถือเป็นหน้าที่รองเพราะใช้ยีสต์ในปริมาณเล็กน้อย (Burrow,1970)

1.2 เอนไซม์ที่สำคัญของยีสต์ขนมปังที่ทำให้เกิดปฏิกิริยาในโด (dough)

1.2.1. อินเวอร์เทส (invertase) ทำหน้าที่ย่อยซูโครสที่เติมลงไปในการทำขนมปังให้อยู่ในรูปน้ำตาลที่ยีสต์สามารถนำไปใช้ในการหมักได้

1.2.2. มอลเทส (maltase) ทำหน้าที่ย่อยน้ำตาลมอลโทสที่มีอยู่ในแป้งขนมปังให้เป็นกลูโคส ซึ่งยีสต์สามารถนำไปใช้ได้โดยตรง

1.2.3. ไซเมส (zymase) เป็นชื่อรวมของเอนไซม์หลายชนิดที่ทำหน้าที่ย่อยน้ำตาลอินเวอร์ท (invert sugar) จากข้อ 1.2.1 และกลูโคสจากข้อ 1.2.2 แล้วเกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้น ทำให้โดขยายตัวเพิ่มปริมาตร (Suomalzinen, Dettwiler, and Sinda,1972)

1.3 <u>รูปแบบของยีสต์ขนมปัง</u>

โดยทั่วไปยีสต์ทำขนมปังมีรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1.3.1 ยีสต์สด (Fresh or Compressed yeast) เป็นยีสต์ขนมปังที่อัดเป็นก้อนคล้ายเนยมีสีน้ำตาลอ่อนค่อนข้างขาว มีความชื้นประมาณ 69 - 71 เปอร์เซ็นต์ โดยน้ำหนัก มีปริมาณไนโตรเจน 8 - 9 เปอร์เซ็นต์ ฟอสฟอรัส 1 - 4 เปอร์เซ็นต์ และมีจำนวนเซลล์ประมาณ 2.2 $x10^{10}$ เซลล์ต่อกรัม (Peppler,1967) การผลิตยีสต์ขนมปังในลักษณะยีสต์สด มีขั้นตอนในการเก็บเกี่ยวคือ นำน้ำหมักที่ได้มาเหวี่ยงด้วยเครื่องหมุนเหวี่ยงและถูกนำไปผ่านเครื่องกรองแบบหมุนภายใต้สภาพสูญญากาศจนได้ยีสต์ในลักษณะ yeast cake เพื่อให้ yeast cake เกาะกันอย่างดี สามารถทำได้โดยการเติมเกลือแกง (NaCl) ความเข้มข้น 0.2 - 0.6 เปอร์เซ็นต์ (น้ำหนักต่อปริมาตร) ก่อนที่จะนำเข้าเครื่องกรองซึ่งจะทำให้ยีสต์เกิดการหดตัว เนื่องจากแรงดันออสโมซิส หลังจากนั้นในระหว่างการกรองภายใต้สภาพสูญญากาศจะมีการพ่นน้ำลงไปบนผิวของยีสต์เพื่อจะล้างเอาน้ำเกลือที่เหลือค้างอยู่ระหว่างเซลล์ออกไปกรณีนี้จะทำให้สภาพสมดุลของออสโมติก (osmotic balance) สูญเสียไป ซึ่งในช่วงนี้ยีสต์ต้องใช้เวลา 1 - 2 นาที ดังนั้นเซลล์ยีสต์จะดูดน้ำที่มีอยู่รอบๆ เซลล์ ในขณะที่ผ่านการกรองเท่านั้นจึงทำให้ก้อน yeast cake มีความแน่นยิ่งขึ้น (Trivedi *et al.*,1986) จากนั้นนำไปบรรจุใส่ถุงหรืออัดเป็นก้อนโดยการเติมอิมัลซิไฟเออร์ (emulsifier) และน้ำลงไปด้วย อิมัลซิไฟเออร์ที่ดีจะทำให้ yeast cake ขาวขึ้น และลดการเกิดจุดที่เนื่องมาจากน้ำบนผิวหน้าอันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายของน้ำ ซึ่งอิมัลซิไฟเออร์ ที่เหมาะสมคือ น้ำมันพืชที่ผ่านกระบวนการแล้วบางตัว กลีเซอรอล โมโนสเตียเรท และ แลคทิลเลทเตท โมโนกลีเซอไรด์ (Peppler,1967) การเก็บยีสต์สดให้มีเสถียรภาพที่ดี ควรเก็บที่อุณหภูมิ 0 องศาเซลเซียส แต่โดยทั่วไปจะเก็บยีสต์สดไว้ที่อุณหภูมิ 3 - 7 องศาเซลเซียสเพื่อความเป็นไปได้ในเชิงการค้า ซึ่งประสิทธิภาพของยีสต์จะลดลง 5 เปอร์เซ็นต์ ในสัปดาห์แรกและต่อไปจะลดลงอย่างช้า ๆ อายุการใช้งานของยีสต์ประมาณ 3 - 4 สัปดาห์ การเก็บที่อุณหภูมิสูงขึ้น จะทำให้ไกลโคเจนภายในเซลล์ยีสต์หายไปอย่างรวดเร็ว ตามมาด้วยความเข้มข้นของทรีฮาโลสลดลงและในที่สุดจะเกิดออโตไลซิส(autolysis) (Reed and Nagodawithana,1991)

1.3.2. ยีสต์เม็ด (Active Dry Yeast หรือ ADY) จากการใช้ยีสต์สดซึ่งให้ผลดีต่อขนมปังอย่างมาก แต่มีข้อจำกัดคือ จำเป็นต้องเก็บไว้ในตู้เย็นเท่านั้น ทำให้มีปัญหาในการเก็บรักษาและมีอายุการใช้งานสั้น จึงได้มีการปรับปรุงให้มีการผลิตยีสต์แห้งในรูปยีสต์เม็ด โดยมีจุดประสงค์ให้มีความสามารถในการหมักเหมือนยีสต์สดที่มีน้ำหนักแห้งเท่ากันแต่อย่างไรก็ตามยีสต์แห้งมักจะให้กิจกรรมที่ต่ำลงเนื่องจากขั้นตอนการทำแห้งทำให้เวลานำไปใช้ต้องใช้เซลล์ยีสต์ในปริมาณที่สูง

กว่ายีสต์สด ขั้นตอนการทำยีสต์เม็ดมีบางขั้นตอนที่แตกต่างไปจากการทำยีสต์สดเช่น สายพันธุ์ยีสต์ที่ใช้ต้องเป็นสายพันธุ์พิเศษที่สามารถทนต่อการทำแห้งได้ ปริมาณไนโตรเจนที่ป้อนต้องให้ได้ปริมาณของไนโตรเจนของเซลล์อยู่ระหว่าง 6 - 7 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักแห้ง (Thorn and Reed,1959) ขั้นตอนการผลิตยีสต์เม็ดจะเริ่มจากการนำยีสต์สดมาอัดโดยตรงผ่านแผ่นซึ่งเป็นรูทำให้เกิดเป็นเส้นที่มีลักษณะคล้ายเส้นสปาเกตตี และตัดให้เป็นท่อนสั้นๆ จากนั้นจะทำการอบแห้งให้เหลือความชื้น 8 เปอร์เซ็นต์ (Peppler,1967) เพื่อที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์มีความคงตัวต่ออุณหภูมิและมีอายุการเก็บนานขึ้น ได้มีการปรับปรุงโดยการเติมสารพวกไลโปฟิลิค เอสเทอร์ (lipophilic esters) สารลดแรงตึงผิวและสารแอนตี้ออกซิแดนซ์ (antioxidant) ก่อนการทำแห้ง (Chen and Cooper,1962) เมื่อจะนำยีสต์เม็ดไปใช้ทำขนมปังจะต้องนำมาละลายในน้ำอุณหภูมิประมาณ 45 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 10 นาที (Thorn and Reed,1959)

1.3.3. ยีสต์ผง (Instant Active Dry Yeast หรือ IADY) ยีสต์ที่ใช้ในการทำยีสต์ผงจะต้องเป็นสายพันธุ์พิเศษที่สามารถทนต่อกระบวนการทำแห้งได้ดี โดยในกระบวนการทำแห้ง เครื่องอบแห้งที่ใช้มีหลายชนิด เช่น ฟลูอิดไดซ์เบด ซึ่งใช้อุณหภูมิสูงถึง 149 - 177 องศาเซลเซียส แต่จาก cooling effect ของ moisture evaporation อุณหภูมิที่อนุภาคยีสต์จะสูงกว่า 38 องศาเซลเซียสเล็กน้อย โดยยีสต์จะถูกทำแห้งอย่างรวดเร็ว มีความชื้นประมาณร้อยละ 5 เนื่องจากยีสต์ผงมีความหนาแน่นต่ำ พื้นที่ผิวสูงและอนุภาคละเอียดจึง rehydrate ได้อย่างรวดเร็ว สามารถนำยีสต์ผงไปผสมกับแป้งเพื่อทำขนมปังได้ทันที โดยไม่ต้องแยกทำ rehydration ก่อน เนื่องจากเกิด rehydration ได้ง่าย ยีสต์ผงจึงไม่อยู่ตัวเมื่อสัมผัสกับอากาศ การใส่สารลดแรงตึงผิว จะทำให้ยีสต์ผงมีความอยู่ตัวเพิ่มขึ้น (Burrows,1976)

1.4 <u>ส่วนประกอบของยีสต์แห้ง</u>

ยีสต์แห้งไม่ว่าจะเป็นชนิดยีสต์เม็ดหรือยีสต์ผงก็ตามส่วนประกอบของยีสต์แห้งทั้งสองชนิดก็ยังคงเหมือนกันดังแสดงในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 ส่วนประกอบของยีสต์แห้ง

องค์ประกอบ	ร้อยละของน้ำหนักแห้ง	ค่าเฉลี่ยเป็นร้อยละของน้ำหนักแห้ง
คาร์บอน (C)	45.0 - 49.0	47.00
ไฮโดรเจน (H)	5.0 - 7.0	6.00
ออกซิเจน (O)	30.0 - 35.0	32.50
ไนโตรเจน (N)	7.1 - 10.8	8.50
เถ้าทั้งหมด	4.7 - 10.5	6.00
ฟอสเฟต (P_2O_5)	1.9 - 5.5	2.60
โปแตส (K_2O)	1.4 - 4.3	2.50
แคลเซียม (CaO)	0.005 - 0.2	0.05
แมกนีเซียม (MgO)	0.1 - 0.7	0.40
อลูมิเนียม (Al_2O_3)	0.002 - 0.02	0.005
ซัลเฟต (SO_4)	0.01 - 0.05	0.03
คลอไรด์ (Cl)	0.004 - 0.1	0.02
เหล็ก (Fe_2O_3)	0.005 - 0.012	0.007
ทองแดง (Cu)	10 - 100 ส่วนในล้านส่วน	20 ส่วนในล้านส่วน

ที่มา : White,1954

1.5 ประวัติความเป็นมา

ยีสต์แห้งเริ่มมีการทดลองผลิตตั้งแต่ช่วงแรกของคริสตศตวรรษที่ 19 โดยนำยีสต์มาวางบนกระดาษซับแล้วทิ้งไว้ให้แห้ง แต่การพัฒนาเป็นการค้าจริงๆ นั้นเริ่มปี ค.ศ. 1920 ความต้องการแอคทีฟ ดราย ยีสต์ มีมากขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะยีสต์สดไม่สะดวกที่จะใช้ในภาคสนามของกองทัพบก ในปี ค.ศ. 1940 มีการผลิตแอคทีฟ ดราย ยีสต์ 3 ล้านปอนด์ ต่อมาในปี 1945 มีปริมาณ 13 ล้านปอนด์ โดยทั้งหมดใช้ในกองทัพบก เมื่อสงครามสิ้นสุดลงการผลิตลดลงประมาณ 4 ล้านปอนด์ ต่อมาการผลิตแอคทีฟ ดราย ยีสต์ ในเชิงการค้า ได้เริ่มมีบทบาทมากขึ้นและในช่วงปีค.ศ. 1960 แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ได้พัฒนาขึ้นมาเป็น อินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย

ยีสต์แล้วขยายในตลาดสำคัญๆ อย่างรวดเร็ว และปัจจุบันเกือบทุกแห่งที่มีการผลิตยีสต์แห้งก็ผลิตยีสต์ชนิดนี้ (Thorn and Reed,1959)

ในกระบวนการผลิตยีสต์แห้งนั้นมีปัจจัยหลายประการที่จะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีประโยชน์ในการนำมาใช้สูงสุด ซึ่งได้มีผู้ศึกษาไว้ปัจจัยเหล่านั้นคือ

1.6. <u>สายพันธุ์ของยีสต์</u>

ยีสต์ขนมปังที่ผลิตในเชิงการค้าจะใช้ชนิด Saccharomyces cerevisiae ซึ่งใช้เกณฑ์จากการสังเกต leavening power ผลผลิตระหว่างการผลิต และความคงตัวระหว่างการเก็บโดยจะแบ่งยีสต์ออกเป็น 2 ชนิดอย่างชัดเจน เมื่อจำแนกตามการตอบสนองต่อวิตามินที่จำเป็นต่อการเจริญของยีสต์ (bios response) ชนิดแรก หรือที่เรียกว่า Bios No. 23 (หรือที่รู้จักกันว่าสายพันธุ์ Gebruder Mayer) จะมี leavening activity น้อยกว่าชนิดที่สอง แต่จะมีความคงตัวมากกว่าชนิดที่สอง และให้ผลผลิตในการผลิตยีสต์มากกว่า โดยสายพันธุ์นี้ มีการใช้กันอย่างกว้างขวางทั้งในและนอกสหรัฐอเมริกา ยีสต์ American Type Culture Collection สายพันธุ์ No. 7752 จะเป็นตัวอย่างของยีสต์ชนิดนี้ ชนิดที่สอง คือ Bios No. 236 มีความคงตัวต่อกระบวนการเมตาบอลิซึมน้อยกว่าและค่อนข้างที่จะให้ผลผลิตในการผลิตยีสต์น้อยกว่า แต่จะให้ผลดีต่อ leavening activity เชื้อยีสต์ American Type Culture Collection สายพันธุ์ No. 2335 จะเป็นตัวอย่างของชนิด Bios No. 236 (Schultz and Atkin, 1947 อ้างถึงใน Johnston, 1959) โดยในการผลิต แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ส่วนใหญ่จะใช้สายพันธุ์ No. 7752 เพราะเป็นสายพันธุ์ที่ทนต่อการทำแห้งได้ดี ให้ขนาดของเซลล์ใหญ่กว่าขนาดของเซลล์ที่ใช้ในการผลิต Compressed yeast สายพันธุ์นี้แข็งแรง แต่มีข้อจำกัดคือ ไม่เติบโตในภาวะที่มีไนโตรเจนเกิน 8.5 % (Reed and Nagodawithana,1991) โดยการปรับปรุงสมบัติของยีสต์แห้งจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของยีสต์พบว่าสายพันธุ์ของยีสต์ที่คงตัวต่อการทำแห้งควรจะมีทรีฮาโลสมากกว่าหรือเท่ากับ 12 เปอร์เซ็นต์ เป็นองค์ประกอบของ Compressed Yeast และควรมีการแตกหน่อของยีสต์น้อยกว่า 1 เปอร์เซ็นต์ และเกลือที่เหลืออยู่ใน Compressed Yeast อันเนื่องมาจากกระบวนการเติมเกลือระหว่างการกรองจะต้องถูกล้างออกให้หมด มิฉะนั้นจะทำให้เกิดอันตรายต่อยีสต์ระหว่างทำแห้ง (Clement, 1983) ได้มีสิทธิบัตรมากมายที่ถือสิทธิ์สายพันธุ์ของ Saccharomyces cerevisiae บางตัวเป็นพิเศษ ในการใช้เพื่อผลิตแอคทีฟ ดราย ยีสต์ โดยจะมีการใช้ภาวะในกระบวนการผลิตที่แน่นอน สายพันธุ์ดังกล่าวอาจจะได้มาจากการไฮบริไดซ์เซชัน โปรโตพลาสฟิวชัน หรือ การกลายพันธุ์

1.7 <u>กระบวนการทำแห้ง</u>

อัตราการอบแห้งของยีสต์จะขึ้นอยู่กับหลาย ๆ ปัจจัย คือ อุณหภูมิและความชื้นของลมที่ใช้ทำแห้ง ความเร็วลม ขนาดและรูปร่างของเม็ดยีสต์ แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการทำแห้งโดยทั่วไปจะเป็นดังรูปที่ 1.1

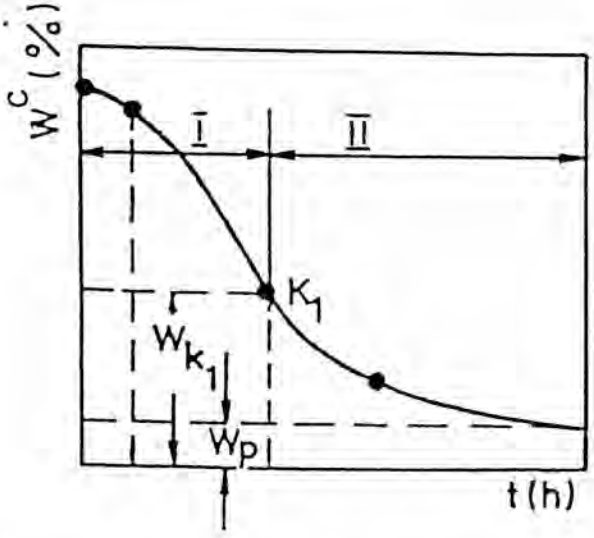

รูปที่ 1.1 ลักษณะ drying curve ของยีสต์ โดย Wk_1 คือ ปริมาณ bound water (เปอร์เซ็นต์), Wp คือ ความชื้นของยีสต์หลังจากการทำแห้ง (เปอร์เซ็นต์)

ที่มา : (Beker and Rapoport, 1987 อ้างถึงใน Reed and Nagodawithana,1991)

โดยในช่วง I จะเป็นช่วงการทำแห้งในอัตราที่เร็วเป็นช่วงของการสูญเสียน้ำอิสระ(free water) ในช่วง II เป็นการทำแห้งในอัตราที่ช้ากว่า โดยจะเป็นช่วงของการสูญเสีย bound water โดยจุดเปลี่ยนของ drying curve มักจะอยู่ที่ความชื้นประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเหนือจากจุดนี้ไปจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการรอดชีวิต และการซึมผ่านของผนังเซลล์ในส่วนน้อย ที่ระดับความชื้นต่ำกว่า 20 เปอร์เซ็นต์ การหายใจจะหยุดและส่วนประกอบของเซลล์จะถูกชะออกมาถ้ายีสต์ถูก rehydrate ในการทำแห้งเพื่อให้ได้ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ จะทำแห้งจนกระทั่งความชื้นอยู่ที่ 7.5 - 8.5 เปอร์เซ็นต์ และถ้าเป็นอินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ความชื้นจะอยู่ที่ 4 - 6 เปอร์เซ็นต์

โดยทั่วไปวิธีการก่อนที่จะทำแห้งจะมีการผสม Compressed Yeast กับสารความชื้นต่ำที่กินได้ เช่น Compressed Yeast 1 กิโลกรัมจะผสมกับแป้งความชื้นต่ำ 5 กิโลกรัม จากนั้นทำแห้งด้วยอากาศ (Rupprecht and Popp, 1970 อ้างถึงใน Reed and Nagodawithana,1991) แต่อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวในเชิงการค้าไม่เหมาะสม โดยทั่วไปการผลิตแอคทีฟ ดราย ยีสต์ จะใช้

belt tunnel driers แบบต่อเนื่องเป็นเครื่องอบแห้ง โดยในกรณีนี้ Compressed Yeast จะถูกอัดให้เป็นเส้นที่มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.2 - 2 มิลลิเมตร และตัดให้มีความยาว 1 - 2 เซนติเมตร จากนั้นจะถูกนำไปวางในแผ่นลวดตาข่ายของสายพานที่ต่อเนื่อง โดยจะผ่านห้องทำแห้ง 3 ถึง 6 ห้อง โดยห้องอบแต่ละห้องจะมีอุณหภูมิของลมที่ใช้ทำแห้งเปลี่ยนแปลงต่างกัน อากาศในการทำแห้งจะพ่นในแนวระหว่างข้างบนลงข้างล่าง และข้างล่างขึ้นข้างบนสลับกัน ในทิศทางที่ผ่านยีสต์ เวลาในการทำแห้งจะอยู่ที่ 2 - 4 ชั่วโมง และอุณหภูมิทางเข้าของลมจะอยู่ที่ 28 - 42 องศาเซลเซียส การทำแห้งด้วย Tunnel สามารถทำเป็นแบทช์ (batch) ได้ในห้องเดี่ยว แต่เหมาะสำหรับขนาดที่เล็กลงมา (Reed and Nagodawithana,1991) การทำแห้งแบบกะยังสามารถทำได้ใน Rotolouver drier โดยเครื่องอบแห้งชนิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศสวีเดน ใช้สำหรับอบชิ้นไม้และเยื่อกระดาษ ต่อมามีผู้นำมาใช้อบแห้งผลิตภัณฑ์อาหาร เคมีภัณฑ์ ถ่านหิน และซีเมนต์ ตัวเครื่องประกอบด้วยกระบอกกลวง ผนังภายในมีครีบ (fin plates) ติดเป็นรัศมี ทำให้เกิดเป็นห้องเล็ก ๆ มากมาย ขนาดของกระบอกมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5 - 11.5 ฟุตและความยาว 8 - 35 ฟุต โดยการอบแห้งแบบกะ ยีสต์ที่ถูกอัดให้เป็นเส้นจะถูกป้อนเข้าไปในกระบอกซึ่งหมุนรอบตัวด้วยความเร็ว 1 - 4 รอบ/นาที พ่นลมร้อนที่อุณหภูมิ 50-60 องศาเซลเซียส เข้าไปในกระบอกโดยผ่านทางช่องลมเล็ก ๆ ที่ปิดปากกระบอกอยู่ ระยะเวลาที่ใช้ในการอบอยู่ในช่วง 10 - 20 ชั่วโมง เครื่องที่ใหญ่ที่สุดสามารถระเหยน้ำได้ 12,000 ปอนด์/ชั่วโมง (Marshall and Friedman, 1950) เครื่องอบชนิดนี้สามารถใช้ในระบบต่อเนื่องได้ ในการผลิตอินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ เครื่องอบแห้งที่ดีคือ เครื่องอบแห้งแบบฟลูอิดไดซ์เบด ซึ่งในการทำแห้งแบบกะ จะนำยีสต์สดมาผ่านเครื่องอัดให้เป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วป้อนเข้าห้องอบแห้ง ซึ่งภายในมีแผ่นตะแกรงโลหะอยู่ด้านล่าง จากนั้นพ่นลมร้อนจากด้านล่างขึ้นสู่ด้านบนด้วยอัตราความเร็วพอเหมาะที่จะให้ยีสต์ลอยตัวอยู่ในห้องอบแห้งได้ โดยทั่วไป ในการอบด้วยฟลูอิดไดซ์เบด จะใช้เวลาในการทำแห้งสั้นกว่าการใช้เครื่องอบแห้งแบบ belt tunnel drier โดยระยะเวลาในการอบแห้งจะอยู่ในช่วง 10 นาทีถึง 4 ชั่วโมงใช้อุณหภูมิของลมที่ใช้ทำแห้งระหว่าง 100 - 150 องศาเซลเซียส ในช่วงแรกของการอบ โดยใช้เวลา 10 - 30 นาที และรักษาอุณหภูมิของยีสต์ให้อยู่ระหว่างช่วง 24 - 40 องศาเซลเซียส(Langejan,1972) ในเชิงการค้าจะใช้ฟลูอิดไดซ์เบดแบบต่อเนื่อง ซึ่งได้มีการปรับปรุงให้เป็นระบบต่อเนื่องโดยมีห้องอบหลายชุดต่อกัน (multichamber air-lift dryer) ซึ่งใช้ภาวะการผลิต ดังนี้ ความเร็วลม 4,000 เมตรต่อชั่วโมง ปริมาตรของกระแสลม 4,000 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง อุณหภูมิของลมในห้องอบ 4 ห้อง คือ 46, 36, 32 และ 30 องศาเซลเซียสตามลำดับ ระยะเวลาคงอยู่ 3 ชั่วโมง ผลผลิตยีสต์ที่ได้ 160 - 350 กิโลกรัม/ชั่วโมง โดยมี

ความชื้นสุดท้ายของยีสต์เท่ากับ 7 เปอร์เซ็นต์ (Pressindustria, 1971) นอกจากนี้ยังมีการอบแห้งวิธีการอื่น ๆ อีกคือ การใช้เครื่องอบแห้งแบบสเปรย์ โดยจะให้ผลผลิตสูงและประหยัดค่าใช้จ่าย แต่จะมีการสูญเสียกิจกรรมของยีสต์สูง วิธีการอบแห้งคือ พ่นสารแขวนลอยยีสต์ซึ่งมีส่วนของแข็ง 10 - 20 เปอร์เซ็นต์ เข้าไปในห้องอบซึ่งเป่าด้วยลมร้อนที่มีอุณหภูมิทางเข้า 100 - 120 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิทางออก 65 - 67 องศาเซลเซียส ความชื้นจากยีสต์จะระเหยไปกับกระแสลมร้อน ยีสต์แห้งที่ได้จะมีความชื้นเหลืออยู่ประมาณ 6 - 7 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาการใช้เครื่องอบแห้งแบบ Freeze drying ซึ่งพบว่า มีการสูญเสียการรอดชีวิตและกิจกรรมของยีสต์สูงมาก วิธีนี้อาจใช้ในการเก็บรักษาเชื้อแต่ไม่เหมาะสำหรับการผลิตแอคทีฟ ดราย ยีสต์ในเชิงการค้า

1.8 <u>สารเติมแต่ง</u>

ในการผลิตแอคทีฟ ดราย ยีสต์ หรืออินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ได้มีการเติมสารเติมแต่งชนิดต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับเมื่อผ่านการอบแห้งแล้วมีประสิทธิภาพดีมากขึ้น โดยในยุคแรก ๆ ได้นำ Compressed Yeast ที่มีความชื้นประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ มาดูดซับน้ำออกด้วยการเติมแป้งลงไป เช่น แป้งข้าวโพด มอลท์ จนความชื้นลดลงเหลือประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ จากนั้นเติมน้ำตาลลงไป 2 - 5 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก และเติมเกลือลงไปเพื่อเร่งการดึงน้ำออกจากเซลล์ เมื่อผ่านกระบวนการทำให้แห้งแล้วจะได้ยีสต์แห้งที่มีความชื้น 15 เปอร์เซ็นต์หรือน้อยกว่า(Klein, 1922) ต่อมาได้มีการปรับปรุงนำยีสต์สดมาทำให้เกิดสภาพเป็นสารแขวนลอยโดยเติมน้ำมันพืชลงไปและมีการเติมน้ำตาลลงไปด้วยเพื่อให้ยีสต์ยังคงรักษากิจกรรมภายในเซลล์ไว้ จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนการทำแห้ง โดยดึงน้ำออกจากสารแขวนลอยยีสต์ด้วยการเป่าลม แล้วจึงแยกเอาน้ำมันออกให้เหลือน้ำมันน้อยกว่า 10 เปอร์เซ็นต์ จะได้ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ที่มีความชื้นน้อยกว่า 8 เปอร์เซ็นต์ (Johnston, 1959)

ในปี ค.ศ. 1962 Chen และ Cooper ได้ค้นพบวิธีการทำแห้งยีสต์โดยไม่ต้องเก็บยีสต์ไว้ภายใต้บรรยากาศไนโตรเจน โดยการทำให้ยีสต์เป็นสารแขวนลอย ด้วยการเลือกเติม น้ำมันถั่วลิสง น้ำมันถั่วเหลือง น้ำมันข้าวโพด น้ำมันหมู หรือโพรพิลีนไกลคอล ในปริมาณระหว่าง 0.5 - 2.5 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก น้ำมันเหล่านี้จะช่วยให้สารแขวนลอยยีสต์จับกับสารแอนตี้ออกซิแดนซ์ ซึ่งได้แก่ บิวทิลเลทไฮดรอกซีอะนิโซล บิวทิลเลทไฮดรอกซีโทลูอีน โพรพิลแกลเลท โดยใช้ในปริมาณ 0.025 - 0.3 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก และมีการเติมสารจำพวก สารลดแรงตึงผิว เพื่อช่วยในการขึ้นรูปยีสต์ในกระบวนการทำแห้ง คือ ซอร์บิแทนโมโนลอเรท ซอร์บิแทนโมโนปาล์มมิเทท ซอร์บิแทนโมโนโอลีเอท ซอร์บิแทนไตรโอลีเอท ซอร์บิแทนโมโนสเตียเรท โมโนกลีเซอร์ไรด์

ไดกลีเซอร์ไรด์ จากนั้นจะลดความชื้นในยีสต์เปียกโดยผ่านเข้า filter press ความชื้นจะลดลงเหลือเพียง 68 - 72 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก จากนั้นนำเข้าสู่กระบวนการทำแห้ง โดยจะถูกขึ้นรูปให้เป็นเส้นคล้ายเส้นก๋วยเตี๋ยว มีความชื้นสุดท้ายน้อยกว่า 6 เปอร์เซ็นต์

สำหรับการอบแห้งโดยใช้เครื่องอบแห้งแบบ spray dryer มีการเติมสารเติมแต่งลงในยีสต์สดทำให้แรงดันออสโมติกภายในเซลล์ยีสต์เพิ่มขึ้นทำให้สามารถดึงน้ำออกจากเซลล์ได้อย่างรวดเร็วสารเติมแต่งเหล่านี้ได้แก่ เกลือโลหะอัลคาไลน์ของ mineral acid เกลือโลหะอัลคาไลน์ของกรดอินทรีย์ เช่น กรดอะซิติก กรดโพรพิโอนิก กรดแลคติก กรดซัคซินิก กรดมาลิก กรดฟูมาริก กรดไกลโคลิก และกลุ่มของโพลีไฮดริก อัลกอฮอล์ เช่น กลีเซอรีน ซอร์บิทอล โพรพิลีนไกลคอล และยังพบว่ายีสต์แห้งจะมีความเสถียรมากขึ้นในระยะการอบแห้งด้วยเครื่องอบแห้งแบบฟลูอิดไดซ์เบด ด้วยการเติมสารที่ช่วยทำให้เสถียร (stabilizing agent) ซึ่งเลือกได้จาก natural gum คาร์บอกซีเมทธิลเซลลูโลส เมทธิลเซลลูโลส โพลีฟอสเฟต เลซิทิน โซเดียมอัลจีเนท และกรดแอสคอบิก โดยใช้ไม่เกิน 0.01 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก (Aizawa *et al.*, 1968) ต่อมาทางบริษัท Kyowa Hakko Kogyo Co. Ltd. (1969) ได้ผลิต อินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ โดยใช้เครื่องอบแห้งแบบ spray dryer เพื่อพยายามแก้ปัญหาอัตราการตายที่สูงของยีสต์ ทางบริษัทพบว่า การเติมกรดอะมิโนอย่างน้อยหนึ่งชนิดในยีสต์สด จะช่วยให้ยีสต์รอดชีวิตมากยิ่งขึ้นระหว่างการทำแห้ง โดยกรดอะมิโนมีผลป้องกันเซลล์โดยสร้างภาวะบัฟเฟอร์ที่เยื่อหุ้มเซลล์ โดยป้องกันความร้อนที่จะสลายเซลล์จากน้ำทั้งภายในและภายนอกเซลล์ขณะทำแห้ง และพบว่ามีการนำกรดอะมิโนเข้าสู่เซลล์ เมื่อเติมกรดอะมิโน ลงในยีสต์พบว่า กรดอะมิโนนี้จะกลายเป็นสารตั้งต้นในการผลิตสารประกอบที่ให้รสชาติดังนั้นจึงได้รสชาติที่ดีขึ้นในขนมปังและยังพบว่ากรดอะมิโนจะให้ผลดียิ่งเมื่อทำงานร่วมกับโมโนกลีเซอร์ไรด์ ในการปกป้องเซลล์ กรดอะมิโนที่ใช้ได้แก่ ลิวซีน ไลซีน โซเดียมกลูตาเมท ฟีนิลอะลานีน โดยเติมในปริมาณ 0.05 - 10 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก และเติม โมโนกลีเซอร์ไรด์ในปริมาณ 0.05 - 10 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก ในการปรับปรุงการผลิตอินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ให้ดีขึ้นจะใช้สารเติมแต่งประเภท swelling agent ซึ่งได้แก่ เมทธิลเซลลูโลส และคาร์บอกซีเมทธิลเซลลูโลส โดยใช้ในปริมาณ 1 - 2 เปอร์เซ็นต์ โดยน้ำหนัก รวมถึงใช้สารประเภทwetting agent ซึ่งได้แก่ ซอร์บิแทนโมโนลอเรท ซอร์บิแทนโมโนปาล์มมิเทท ซอร์บิแทนโมโนสเตียเรท ซอร์บิแทนโมโนโอลีเอท กลีเซอริลโมโนสเตียเรท กลีเซอริลไดสเตียเรท กลีเซอริลโมโนปาล์มมิเทท และ โพรพิลีนไกลคอล โมโนสเตียเรท เป็นสารเติมแต่ง โดยใช้ในปริมาณ 1 - 2 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนัก

1.9. <u>ของแข็งที่ถูกชะออกเนื่องจากกระบวนการ rehydration</u>

ในการใช้ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ เพื่อทำขนมปังจะต้องมีการ rehydrate ในน้ำที่อุณหภูมิ 30 - 40 องศาเซลเซียส โดยพบว่าการ rehydrate ด้วยน้ำที่อุณหภูมิต่ำกว่า จะทำให้กิจกรรมในการหมักของ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ น้อยลง โดยสารที่ถูกชะออกจากเซลล์ยีสต์ จะส่งผลทำให้เกิด slackening effect กับโดอันเนื่องจากสารประกอบ เช่น กลูตาไธโอน หรือ ซีสเตอีน ลดลง โดยส่วนใหญ่แล้วโดมักจะไม่ต้องการให้เกิด slackening effect แต่ในกรณีของ bucky doughs อาจจะต้องการให้เกิดเพราะทำมาจากแป้งแข็ง แต่จะเป็นการดีกว่าที่จะควบคุมรูปแบบโดยการเติมเอนไซม์ประเภท proteolytic หรือ ซีสเตอีนลงไปในโด ในกรณีของ อินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ไม่จำเป็นต้องมีการ rehydrate ในน้ำแต่จะผสมกับส่วนประกอบแห้งที่ใช้ทำโดอื่น ๆ เลย โดยเมื่อผสมโดยตรงจะให้กิจกรรมที่ดีกว่าการนำไปแยก rehydrate ก่อน (Langejan , 1980) ซึ่งคงเนื่องมาจากความแตกต่างในด้านความชื้นระหว่างแอคทีฟ ดราย ยีสต์ และ อินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์

1.10. <u>เสถียรภาพในการเก็บรักษาและบรรจุภัณฑ์ของแอคทีฟ ดราย ยีสต์</u>

เสถียรภาพในการเก็บ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ จะลดลงเมื่ออุณหภูมิสูงขึ้น ความชื้นที่เพิ่มขึ้น และการที่บรรจุภัณฑ์มีอากาศซึ่งแอคทีฟ ดราย ยีสต์ จะสูญเสียกิจกรรมในการหมักประมาณ 7 เปอร์เซ็นต์ ต่อเดือน ถ้าเก็บโดยไม่ใช้บรรยากาศเฉื่อยที่อุณหภูมิห้อง สำหรับการเก็บภายใต้บรรยากาศไนโตรเจน หรือบรรจุแบบสูญญากาศ จะสูญเสียกิจกรรมประมาณ 1 เปอร์เซ็นต์ต่อเดือน และโดยทั่วไปจะน้อยกว่า 10 เปอร์เซ็นต์ต่อปี

ในการเก็บ อินสแตนท์ แอคทีฟ ดราย ยีสต์มักจะอยู่ในถุงที่ปิดจนอากาศเข้าไม่ได้ในสภาพสูญญากาศหรืออยู่ในบรรยากาศเฉื่อย Hill (1987) ได้เปรียบเทียบผลของบรรยากาศต่างๆ ในการทดสอบการเก็บโดยเร่งด้วยอุณหภูมิที่ 55 องศาเซลเซียส ดังตารางที่ 1.2 การทดสอบแบบเร่งดังกล่าวเป็นประโยชน์ในแง่ของการควบคุมคุณภาพ แต่ไม่ได้ให้ข้อมูลที่แท้จริงของภาวะในเชิงการค้า เว้นแต่ว่าจะใช้เวลาในการเก็บนานขึ้นภายใต้อุณหภูมิปกติ

ในถุงบรรจุภัณฑ์ของยีสต์แห้งอาจจะเป็นถุงดีบุกหรืออลูมินัมฟอยล์ที่พ่นไนโตรเจนเข้าไปจนเต็ม โดยมีการซึมผ่านของไอน้ำและก๊าซออกซิเจนต่ำ อลูมินัมฟอยล์จะถูกซ้อนให้เป็นชั้นด้วยฟิล์มพลาสติกซึ่งติดผนึกด้วยความร้อน เช่น Saran หรือ Pliofilm โดยได้แยกชั้นฟิล์มออกเป็น 4 ชั้น คือ โพลีเอสเทอร์ 20 ไมโครเมตร อลูมินัม 12 ไมโครเมตร โพลีเอสเทอร์ 12 ไมโครเมตร โพลีเอทธิลีน 8 ไมโครเมตร ฟิล์มดังกล่าวเหมาะสมสำหรับขนาดบรรจุภัณฑ์ใหญ่ๆ คือขนาด 500 กรัม และ 10 กิโลกรัม โดยเป็นการบรรจุแบบสูญญากาศ นอกจากนี้ถุงดีบุกที่มี

ตารางที่ 1.2 เสถียรภาพในการเก็บของ แอคทีฟ ดราย ยีสต์ ในบรรยากาศต่าง ๆ

บรรยากาศ*	กิจกรรมที่เหลืออยู่**
ไนโตรเจน	79.5%
คาร์บอนไดออกไซด์	81.9%
คาร์บอนมอนอกไซด์	85.2%
อาร์กอน	80.7%
ไฮโดรเจน	88.9%
อากาศ	43.3%
สูญญากาศ***	70.3%

ที่มา : Hill , 1987

* ความดันภายใน 400 torr ในหลอดแก้ว ampoules ที่ผนึกแน่น

** หลังจากเก็บนาน 3 วัน ที่ 55 องศาเซลเซียส

*** ความดันภายใน 10 Torr ในหลอดแก้ว ampoules ที่ผนึกแน่น

ขนาดเล็กกว่ายังอาจจะถูกใช้แบบสูญญากาศ โดยมีขนาดบรรจุ 2 ปอนด์ ในถุงดีบุกขนาด 10 กิโลกรัมจะต้องมี การใช้ไนโตรเจนพ่นเข้าไป เพื่อป้องกันการยุบของถุงเมื่อเป็นสูญญากาศ

ในการเปิดถุง แอคทีฟ ดราย ยีสต์ แต่ละถุงควรต้องใช้อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ควรให้โดนบรรยากาศที่มีความชื้นสูงเพราะเมื่อความชื้นในบรรยากาศสูง แอคทีฟ ดราย ยีสต์ จะสูญเสียกิจกรรมสูงเมื่อเก็บต่อไป (Reed and Nagodawithana, 1991)

1.11 <u>การอบแห้ง</u> (dehydration)

การอบแห้ง หมายถึง การแยกเอาของเหลวที่ระเหยง่ายคือความชื้นออกจากสสารให้เหลือเพียงของแข็ง โดยน้ำจะออกมาจากส่วนที่เป็น bulk phase หรือส่วนที่เกาะอย่างหลวมๆ กับของแข็ง หรือส่วนที่ถูกกักไว้ในของแข็งที่ไม่ใช่ bound water เพราะ bound water ไม่ระเหยด้วยความร้อน เนื่องจากเกาะกับโมเลกุลของของแข็งแน่นมาก โดยเมื่อของแข็งเปียกเข้าสู่กระบวนการอบแห้งจะเกิดกระบวนการ 2 แบบ คือ

1.11.1 การส่งผ่านพลังงาน โดยมักเป็นพลังงานความร้อน จากสภาวะแวดล้อมเข้าสู่ของแข็งเพื่อระเหยน้ำออกจากผิวหน้าของของแข็ง

1.11.2 การส่งความชื้นจากภายในออกมาสู่ผิวหน้าของของแข็ง เพื่อทดแทนความชื้นที่ระเหยออกไปตามกระบวนการในข้อ 1.11.1

เมื่อความชื้นที่ผิวหน้าวัตถุถูกอากาศร้อนพาออกไปทำให้ความดันไอบริเวณผิวหน้าวัตถุลดต่ำลงกว่าความดันไอภายในวัตถุ จึงเกิดเป็น water vapor pressure gradient อันจะเป็นแรงขับความชื้นภายในออกมาได้ โดยทั่วไปปรากฏการณ์นี้อาศัยกลไกหลายอย่าง เช่น

ก. แรงดันคะปิลารี่

ข. การแพร่เนื่องจากความเข้มข้นของสารต่างกัน

ค. การแพร่เพื่อไปเกาะกับของแข็งที่ผิว

ง. การแพร่ของไอเนื่องจากความดันไอต่างกัน

อัตราเร็วของการอบแห้งขึ้นอยู่กับ อัตราเร็วของกระบวนการทั้งสองนี้ โดยพลังงานจากสิ่งแวดล้อมที่ผ่านเข้าไปสู่ของแข็งอาจเป็นผลของการนำความร้อน การพาความร้อน หรือการแผ่รังสี หรืออาจเกิดจากปรากฏการณ์หลาย ๆ อย่างรวมกัน ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น กระบวนการส่งผ่านความร้อนมักเป็นการแยกเอาน้ำออกจากผิวของแข็งในรูปของไอน้ำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอุณหภูมิภายนอกของของแข็ง ความชื้นในอากาศและอัตราเร็วของการไหลของอากาศ พื้นผิวหน้าสัมผัสของของแข็ง และความดัน จากนั้นกระบวนการส่งความชื้นจากภายในออกมาสู่ผิวหน้าของของแข็งจะเป็นการเคลื่อนตัวของของเหลวภายในของแข็งนั้นซึ่งจะขึ้นกับลักษณะทางฟิสิกส์ของของแข็งในการอบแห้ง กระบวนการที่กล่าวมาอย่างใดอย่างหนึ่งสามารถเป็นสิ่งที่กำหนดอัตราเร็วของการอบแห้งได้ แม้ว่าทั้งสองกระบวนการจะเกิดพร้อมกันไปก็ตาม โดยทั่วไปลักษณะของการอบแห้งจะแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

1.11.3 ระยะอัตราคงที่ (The constant rate period)

เป็นระยะที่แสดงถึงอัตราการแห้งค่อนข้างคงที่และไม่ขึ้นต่อปริมาณน้ำในอาหารจึงมีลักษณะคล้ายกับการระเหยของความชื้น ซึ่งเป็นน้ำอิสระที่ผิว (free water content) การลดความชื้นในระยะนี้จะเกิดในช่วงเวลาสั้นมาก

1.11.4 ระยะอัตราลดลง (The falling rate period)

เป็นระยะต่อจากระยะอัตราคงที่ ช่วงต่อระหว่างระยะจะเกิดความชื้นวิกฤต (Critical moisture content) ขึ้น โดยเป็นจุดที่เมื่อลดความชื้นไปเรื่อยๆ อัตราการส่งความชื้นออกสู่ผิวจะต่ำกว่าอัตราการส่งความชื้นออกสู่บรรยากาศภายนอก ระยะอัตราลดลงนี้เป็นระยะที่สำคัญ

มาก เพราะการลดความชื้นส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงนี้ การลดความชื้นในระยะนี้ จะถูกควบคุมโดยภาวะแวดล้อมของอาหาร การเคลื่อนที่ของความชื้นภายในมาสู่ผิวโดยการแพร่ และการนำความชื้นออกไปจากผิว (Jroller,1978)

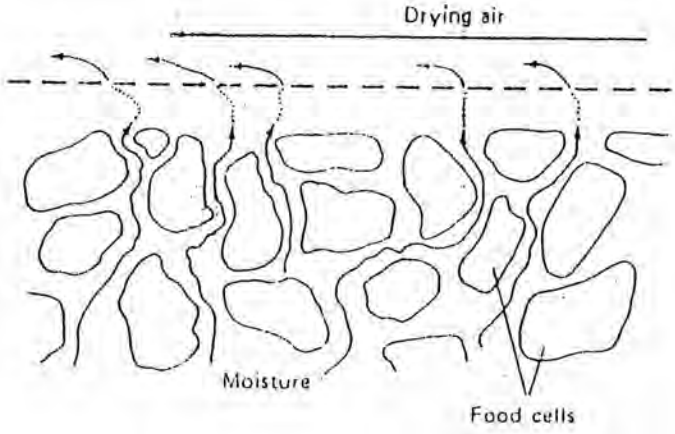

รูปที่ 1.2 การเคลื่อนตัวของความชื้นในอาหารระหว่างการอบแห้ง

1.12 Water activity (Aw)

น้ำเป็นส่วนประกอบที่มีอยู่ในอาหารเกือบทุกประเภท และเป็นปัจจัยสำคัญในการควบคุมเสถียรภาพของอาหาร โดยอาหารต่างชนิดกันแต่มีปริมาณน้ำเท่ากันกลับมีอัตราเน่าเสียต่างกัน ดังนั้นปริมาณความชื้นเพียงอย่างเดียวจึงใช้เป็นเครื่องบ่งบอกการเน่าเสียได้ไม่ดีนัก เนื่องจากน้ำเกาะยึดกับตัวถูกละลายด้วยแรงที่ต่างกัน หากแรงยึดเหนี่ยวสูง จุลินทรีย์จะใช้น้ำส่วนนี้ได้ลำบาก แต่หากยึดกันด้วยพันธะอ่อนๆ น้ำส่วนนี้มีโอกาสไปสนับสนุนการเจริญของจุลินทรีย์ได้ น้ำที่กล่าวถึงนี้ไม่ได้หมายถึง ปริมาณน้ำสัมบูรณ์ (absolute moisture activity) แต่หมายถึงน้ำที่สามารถนำเอาไปใช้ได้ (available moisture) หรือ water activity (Aw) (Rockland , 1969) อาหารที่ค่า Aw ต่างๆ กันจะมีความเสียหายต่างๆ กัน

โดยที่ $Aw = P / Po$

$= \%\ ERH / 100$

เมื่อ P : ความดันไอน้ำของอาหาร

P_0 : ความดันไอน้ำของน้ำบริสุทธิ์ที่อุณหภูมิเดียวกัน

ERH : ความชื้นสัมพัทธ์สมดุล (Acker,1969)

Aw ของผลิตภัณฑ์อาหารจะขึ้นกับองค์ประกอบทางเคมี ภาวะขององค์ประกอบ ปริมาณ และอุณหภูมิของผลิตภัณฑ์ หากเขียนกราฟความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณความชื้นของผลิตภัณฑ์ที่ค่า Aw หนึ่ง กับค่า Aw นั้น ณ อุณหภูมิคงที่ค่าหนึ่ง จะได้กราฟที่เรียกว่า มอยส์เจอร์ ซอร์พชัน ไอโซเทอม (moisture sorption isotherm) ซึ่งโดยทั่วไปจะมีรูปร่างคล้ายตัวเอส (S-shape) ประกอบด้วยเส้นของการสูญเสียน้ำ (desorption) และการดูดซับน้ำ (adsorption) ของผลิตภัณฑ์ ดังรูปที่ 1.3

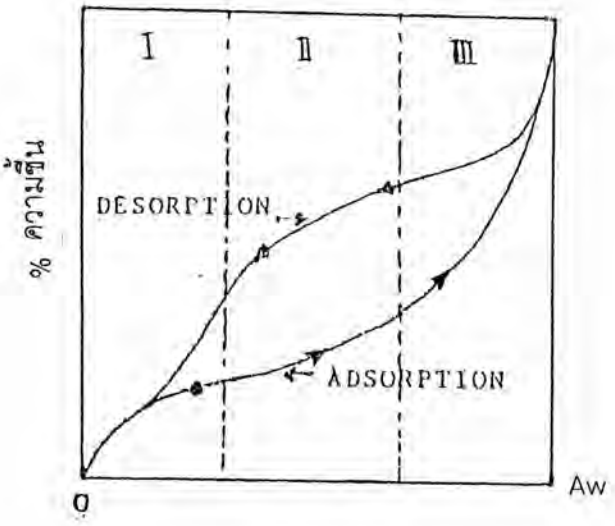

รูปที่ 1.3 ซอร์พชัน ไอโซเทอมทั่วไป (Hall,1980)

1.13 ซอร์พชัน ไอโซเทอม

ซอร์พชัน ไอโซเทอม คือ กราฟของความสัมพันธ์ระหว่างความชื้นของอาหารกับค่า water activity ของอาหารนั้นที่อุณหภูมิคงที่ โดยข้อมูลที่ได้รับจากกราฟมีประโยชน์ต่อ

ก. กระบวนการการทำให้เข้มข้น และการอบแห้ง เพราะความยากง่ายในการแยกน้ำออกจากตัวอย่างมีความสัมพันธ์กับค่า Aw

ข. การศึกษาความเสถียร หรืออายุการเก็บของอาหาร

ในรูปที่ 1.3 เส้นกราฟไอโซเทอมสามารถแบ่งออกเป็นช่วง I, II และ III ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะการจับตัวของน้ำแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เมื่อเติมน้ำในอาหารอบแห้งโมเลกุลน้ำจะถูกดูดซับไว้ในตำแหน่งที่เหมาะสมจนหมด ฉะนั้นน้ำที่ถูกดูดซับอยู่ในชั้นนี้จึงเป็น ชั้นโมโน (monolayer) ซึ่ง

อยู่ในช่วงที่ I ของ ไอโซเทอมและที่ใกล้จุดสมบูรณ์ของชั้นโมโนนี้เองจะมีการเปลี่ยนแปลงปริมาณน้ำซึ่งจะทำให้มีผลต่อค่า Aw น้ำในชั้นนี้ค่อนข้างคงตัวซึ่งจะทำตัวเป็นส่วนหนึ่งของของแข็งและเชื่อว่าไม่สามารถทำให้เกิดการแข็งตัวได้ที่อุณหภูมิใด ๆ โดยน้ำในช่วงที่ I มีปริมาณน้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณน้ำทั้งหมดในอาหาร ในช่วงที่ II แสดงลักษณะการจับตัวไม่ค่อยแน่นเหมือนชั้นโมโน การดูดซับของน้ำจะเป็นแบบหลาย ๆ ชั้น (multilayer) น้ำในช่วง I และ II จะเป็นน้ำที่ต่างจากน้ำอิสระ ซึ่งเกิดขึ้นช่วงที่ III แม้ว่าน้ำในช่วงนี้จะไม่จับกันโดยทางกลอย่างแท้จริงแต่ว่าการจับตัวนั้นจะจับด้วยแรงที่ค่อนข้างอ่อนซึ่งสามารถสังเกตได้จากความลาดชันของเส้นโค้งไอโซเทอม เราไม่สามารถจะกำหนดเขตที่แบ่งเป็นช่วงได้อย่างแน่นอน เพราะบางครั้งอาจมีช่วงที่ซ้อนทับกัน ดังนั้นโมเดล (model) หนึ่ง ๆ จะไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ทุกกรณี (ไพบูลย์,2532)

1.13.1 วิธีการหา มอยส์เจอร์ ซอร์พชัน ไอโซเทอม (พรพรรณ,2531)

1.13.1.1 โดยการนำตัวอย่างอาหารที่ต้องการหา มอยส์เจอร์ ซอร์พชัน ไอโซเทอม ใส่ลงในภาชนะปิด ซึ่งมีสารละลายอิ่มตัวของเกลือต่าง ๆ ที่ทราบค่าเปอร์เซ็นต์ความชื้นสัมพัทธ์สมดุล ทำให้บรรยากาศในภาชนะมี %ERH ต่างกันแล้วแต่ชนิดของสารละลาย ปล่อยตัวอย่างอาหารไว้ในภาชนะนั้นจนกระทั่งภายในภาชนะถึงภาวะสมดุลของความชื้นจึงนำเอาตัวอย่างอาหารนั้นไปหาความชื้นจะได้ค่าความชื้นและค่า %ERH ต่าง ๆ

1.13.1.2 โดยวิธีของ Taylor โดยการวัดความดันไอของน้ำขณะเกิดภาวะสมดุลกับอาหารที่มีความชื้นที่ต้องการจะวัดด้วยแมนอมิเตอร์ (Manometer) ที่ไวมาก

1.13.1.3 โดยวิธีการใช้เครื่องมือวัด %ERH แล้วนำตัวอย่างนั้นไปหาความชื้น

1.13.2 ทฤษฎีของไอโซเทอม

ทฤษฎีที่นิยมใช้ คือ BET Isotherm Theory (Brunaner-Emettes-Teller Adsorption Theory) จากสมมติฐานดังนี้

1.13.2.1 Heat of sorption (Q_1) ที่พื้นที่ผิวแรก (first layer or monolayer) มีค่าคงที่เท่ากับ heat of vaporization (total H_v) รวมกับค่าคงที่ค่าหนึ่ง (constant heat) ซึ่งขึ้นอยู่กับ site interaction , Q_s (heat of site interaction)

1.13.2.2 Q_1 ของพื้นที่ผิวทั้งหมดเหนือ monolayer มีค่าเท่ากับ H_v

สมการ BET มีดังนี้

$$Aw/(1-Aw)V = 1/V_mC + Aw(C-1)/ V_mC$$

โดยที่ Aw : Water activity

V : ปริมาณน้ำที่ดูดซับ (น้ำหนักน้ำเป็นกรัม/น้ำหนักตัวอย่างแห้งเป็นกรัม)

V_m : ค่าความชื้นที่ผิวเนื้อเยื่อชั้นเดียว

C : kexp (Q_s /RT)

K : accommodation coefficient/frequency factor ~ 1

Q_s : ค่าความร้อนของการดูดติด (Heat of adsorption on homogeneous sites)

R : ค่าคงที่ก๊าซ

T : อุณหภูมิ (องศาสัมบูรณ์ , เคลวิน) (Johnson,1974)

เมื่อเขียนกราฟความสัมพันธ์ระหว่าง Aw/(1-Aw)V กับค่า Aw จะได้กราฟเส้นตรงดัง รูปที่ 1.4

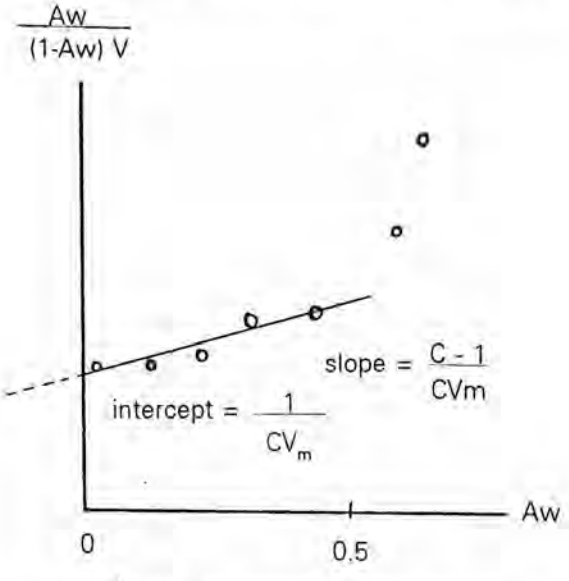

รูปที่ 1.4 BET monolayer plot (Hall,1980)

จากรูปที่ 1.4 ค่าความชันและจุดตัดแกนที่ได้จากกราฟสามารถนำมาคำนวณหาค่าของ monolayer ได้ โดย BET Isotherm จะใช้ได้ผลดีเฉพาะที่มีค่า Aw 0.1 - 0.5 ซึ่งใช้ไม่ได้กับอาหารที่มีปริมาณน้ำตาลสูง ๆ การที่สามารถหาค่า monolayer ได้จะสามารถเกี่ยวโยงไปถึง heat of adsorption ได้ด้วย

1.14 มูลเหตุจูงใจในการวิจัย

เนื่องจากในปัจจุบันได้มีผู้นิยมบริโภคขนมปังมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ตลาดเบเกอรี่ภายในประเทศไทยเติบโตอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะอาหารประเภทนี้กำลังทวีบทบาทขึ้นเป็นอาหารในชีวิตประจำวันของคนไทยในเมือง เนื่องจากมีความสะดวก ง่าย รวดเร็ว และประหยัดเวลา ไม่ยุ่งยากในการเตรียม ส่งผลให้ปัจจัยที่ต้องใช้ในการผลิตขนมปัง คือ ยีสต์ทำขนมปังมีความต้องการเพิ่ม

มากขึ้นตามไปด้วยโดยพบว่าแนวโน้มความต้องการยีสต์ทำขนมปังในประเทศไทยมีเพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ ของตลาดยีสต์ทำขนมปังภายในประเทศเป็นการนำเข้าจากต่างประเทศในรูปของยีสต์ผง โดยข้อมูลการนำเข้าได้แสดงไว้ในตารางที่ 1.3

ตารางที่ 1.3 การนำเข้ายีสต์ผง ที่สั่งเข้าในประเทศไทยระหว่าง ปี พ.ศ. 2530 - 2540

ปีพุทธศักราช	ปริมาณ (กิโลกรัม)	มูลค่า (บาท)
2530	389,430	29,416,401
2531	391,240	31,789,234
2532	298,400	21,379,973
2533	462,932	38,715,666
2534	437,992	35,714,907
2535	472,045	41,059,224
2536	493,172	39,612,083
2537	549,464	44,312,793
2538	586,391	53,712,014
2539	700,696	70,395,587
2540	777,162	78,569,528

ที่มา : กรมศุลกากร (2541)

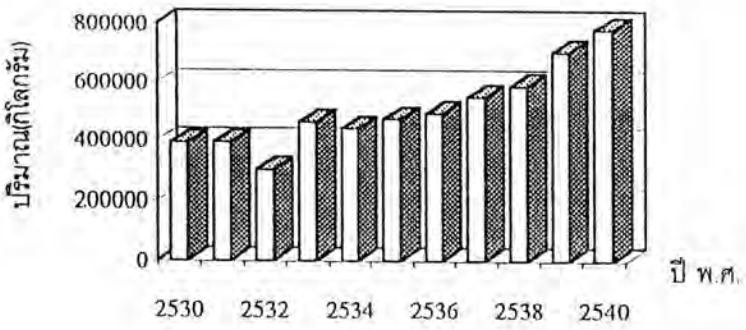

รูปที่ 1.5 แนวโน้มปริมาณการนำเข้ายีสต์ขนมปังแห้งในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2530-2540

ในปัจจุบันประเทศไทยมีโรงงานผลิตยีสต์สด (Compressed Yeast) ที่ใช้ภายในประเทศไทยอยู่แล้วแต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย เนื่องจากยีสต์สดมีข้อจำกัดคือ เก็บได้ในระยะเวลาสั้น ต้องเก็บไว้ในอุณหภูมิต่ำตลอดเวลาทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูง (Thorn and Reed,1959) ยีสต์แห้งจึงได้รับความนิยมมากกว่าเนื่องจากไม่มีข้อจำกัดดังกล่าว ดังนั้นการศึกษาหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตยีสต์ขนมปังแห้งเพื่อผลิตใช้เองภายในประเทศจึงเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะเมื่อมีการพัฒนากระบวนการผลิตจนสามารถทำให้ประเทศไทยมีเทคโนโลยีเป็นของตัวเอง และสามารถผลิตยีสต์ผงได้จะทำให้มีการลดมูลค่าการนำเข้ายีสต์ทำขนมปังจากต่างประเทศ และส่งผลให้เงินตราภายในประเทศไม่รั่วไหลออกนอกประเทศ โดยในงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาหาภาวะที่เหมาะสมในการอบแห้งยีสต์ขนมปัง เพื่อให้ได้เป็นผลิตภัณฑ์ยีสต์ผง ซึ่งทางสถาบันเทคโนโลยีชีวภาพและวิศวกรรมพันธุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีการศึกษาหาภาวะที่เหมาะสมในการเลี้ยงยีสต์ขนมปังโดยใช้กากน้ำตาลเป็นแหล่งอาหารหลักและมีสายพันธุ์ยีสต์ที่เหมาะสมคือ Saccharomyces cerevisiae สายพันธุ์ SG1 ไว้แล้ว และจากงานวิจัยนี้จะได้ข้อมูลพื้นฐานในการผลิตยีสต์ผง และจะก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการในการผลิตต่อไป

1.15 ขั้นตอนการทำวิจัย

1.15.1. ศึกษาอิทธิพลของสารเติมแต่งต่าง ๆที่เติมลงในยีสต์ทำขนมปังก่อนนำเข้าสู่กระบวนการอบแห้งโดยศึกษาผลของการเติมสารในกลุ่มต่าง ๆ คือ stabilizer, swelling agent และ wetting agent ลงในการเตรียมยีสต์สด โดยเปรียบเทียบร้อยละการรอดชีวิตของยีสต์ทำขนมปังเมื่อใช้สารเหล่านี้ที่ระดับต่าง ๆ โดยใช้วิธี Methylene blue technique (Parkkinen *et al*,1976) เป็นวิธีการตรวจนับจำนวนเซลล์ที่รอดชีวิต

1.15.2 ศึกษาภาวะที่เหมาะสมของปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้ในการอบยีสต์ทำขนมปังให้แห้งเป็นผลิตภัณฑ์ยีสต์ผง โดยศึกษาอุณหภูมิและเวลาที่ใช้ในการอบแห้งที่เหมาะสม

1.15.3 ศึกษาอิทธิพลของขนาดของผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อเวลาที่ใช้ในการอบแห้งและร้อยละการรอดชีวิตของยีสต์ทำขนมปัง โดยขึ้นรูปให้ยีสต์ขึ้นเป็นรูปทรงกระบอกที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางต่าง ๆ กัน

1.15.4. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านแอดซอร์พชัน ไอโซเทอม (adsorption isotherm) ของผลิตภัณฑ์ที่ได้ที่อุณหภูมิห้องเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดเก็บผลิตภัณฑ์ต่อไป

1.15.5 ศึกษาภาวะที่เหมาะสมในการจัดเก็บผลิตภัณฑ์